

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016

Музика О.О. Референтні стосунки у розвитку потребово-мотиваційної сфери студентів з ознаками музичної обдарованості / О.О. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 145-156.

УДК 159.943

О. О. Музика

РЕФЕРЕНТНІ СТОСУНКИ У РОЗВИТКУ ПОТРЕБОВО- МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ З ОЗНАКАМИ МУЗИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Музика О. О. Референтні стосунки у розвитку потребово-мотиваційної сфери студентів з ознаками музичної обдарованості. У статті аналізуються особливості референтних стосунків та їх роль у розвитку осіб з ознаками обдарованості. Описується характер впливу окремих референтних груп на формування специфічних потреб, визначальних у розвитку музичної обдарованості.

Ключові слова: референтність, референтні стосунки, музична обдарованість, музичні здібності, потребово-мотиваційна сфера особистості.

Музыка Е.А. Референтные отношения в развитии потребностно-мотивационной сферы студентов с признаками музыкальной одаренности. В статье анализируются особенности референтных отношений и их роль в развитии лиц с признаками одаренности. Описывается характер влияния отдельных референтных групп на формирование специфических потребностей, определяющих в развитии музыкальной одаренности.

Ключевые слова: референтность, референтные отношения, музыкальная одаренность, музыкальные способности, потребностно-мотивационная сфера личности.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Розвиток потребово-мотиваційної сфери обдарованої особистості відбувається під дією соціальних впливів. Референтні особи є своєрідними містками між соціальними цінностями та цінностями особистості, її потребами й мотивами. Трансляція соціальних вимог до обдарованої особистості через референтних осіб дуже індивідуалізована і вибірково спрямована. Це не може не позначатися на надзвичайному різноманітті в характеристиках потребово-мотиваційної сфери обдарованої особистості як індивідуальності, з одного боку, і на формуванні деяких спільних ознак, які дозволяють ідентифікувати людину як обдаровану особистість, – з іншого. У питанні розвитку потребово-мотиваційної сфери у процесі взаємодії особистості з референтним оточенням є ще чимало недослідженого, зокрема сила й характер впливу окремих референтних груп та особливості референтного впливу на формування специфічних для обдарованої особистості потреб.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Теоретико-методологічним підґрунтям сучасних розробок у психології обдарованості є погляди Г.С. Костюка на розвиток особистості загалом і розвиток обдарованої особистості зокрема. Його образне ємке означення обдарованості як здібності людини до розвитку здібностей робить поняття розвитку ключовим у дослідженні обдарованої особистості, орієнтує дослідників на вивчення провідних чинників становлення й розвитку обдарованої особистості на її життєвому шляху [3].

В.О. Моляко розглядає обдарованість як системне утворення особистості, що включає широкий спектр задатків та здібностей: «...біофізіологічні, анатомо-фізіологічні задатки, сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю, інтелектуальні й розумові можливості, що дозволяють оцінювати нові ситуації і вирішувати нові проблеми, емоційно-вольові структури, які спричиняють тривалі домінантні

орієнтації та їх штучне підтримання; високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява та ряд інших» [5, с. 90].

Саморозвиток здібностей взаємопов'язаний із динамікою розвитку потребово-мотиваційної сфери. А. Маслоу виокремлює потреби життєзабезпечення і профіцитні потреби або потреби росту. Останні відіграють особливу роль у розвитку здібностей. Їх задоволення веде не до зникнення напруженості і потреби загалом, а до формування нової потреби, на вищому рівні, для задоволення якої необхідний і вищий рівень здібностей [4].

Останніми роками предметом психологічних досліджень став соціальний контекст розвитку обдарованості. Д. Б. Богоявленська, М. Є. Богоявленська звертають увагу на проблеми, що виникають в обдарованих дітей у поведінці, спілкуванні та навчанні [1]. О. Л. Музика, Д. К. Корольов та ін. виокремлюють вимоги до освітнього середовища, сприятливого до розвитку обдарованої особистості: 1) інформаційне багатство, доступність різноманітних видів пізнавальної діяльності; 2) загальна орієнтація суб'єктів освітнього процесу на цінності пізнання та творчості; 3) орієнтація освітньої системи на розвиток індивідуальності людини, реалізацію її творчого потенціалу у творчих досягненнях; 4) особистісно-зорієнтований стиль управління навчальною діяльністю, спрямований на вільну реалізацію пізнавальних інтересів і розвиток здібностей; 5) демократичність стосунків та низький рівень конформізму; б) високий рівень толерантності до невдач при загальній орієнтації на успіх і визнання усіх суб'єктів взаємодії [7]. Д. В. Ушаков пропонує мультиплікативний підхід до роботи з обдарованими дітьми, який передбачає, що у процесі розвитку окремі індивідуальні властивості (інтелект, мотивація тощо), аспекти середовища й межі культурної ситуації не просто додаються одне до одного, а взаємодіють, примножуючись. Автор зазначає, що в рамках цього підходу впровадження науки в практику має відбуватися в контексті соціальних і культурних процесів, що розгортаються у взаємодії обдарованої особистості та різних груп зі своїми часто суперечливими установками й інтересами [10].

Розвиваючи все нові й нові здібності, суб'єкт розширює не лише діапазон власних можливостей у предметній сфері, а й діапазон соціальних стосунків, які, в свою чергу, взаємодіючи з такими утвореннями свідомості як цінності, життєві плани тощо, сприяють продукуванню нових потреб і мотивів. Д. О. Леонт'єв зазначає: «Витоки людської мотивації знаходяться не у вроджених диспозиціях чи факторах середовища самих по собі, а в унікальних, гнучких і в той же час імперативних відношеннях, що зв'язують індивіда зі світом» [8, с. 9]. З цих позицій вивчення потребово-мотиваційних ресурсів особистісного розвитку, що криються у багатогранній взаємодії людини зі світом, відображенні нею значимих соціальних впливів, є цілком обґрунтованим і евристичним підходом до дослідження становлення обдарованої особистості.

Важливою умовою розвитку обдарованої особистості є присутність в соціальному оточенні людей, які були б взірцями для неї, підтримували її спрямованість на розвиток здібностей. У дослідженнях останніх років вивчаються особливості такої референтності, насамперед роль віртуальних референтних осіб, які мають компенсувати дефіцит обдарованих у контактному оточенні і задавати певні ціннісні стандарти для розвитку потребово-мотиваційної сфери [7].

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Мета цієї статті – проаналізувати особливості референтних стосунків та їх роль у розвитку особистості з ознаками обдарованості. Мета конкретизується у таких завданнях: 1) дослідити характер впливу окремих референтних груп на розвиток потребово-мотиваційної сфери осіб з ознаками музичної обдарованості; 2) вивчити особливості референтного впливу на формування специфічних потреб, визначальних у розвитку музичної обдарованості.

Виклад методики і результатів досліджень. Для глибшого розуміння чинників розвитку обдарованої особистості необхідний вихід за межі діяльності суб'єкта і врахування соціальних процесів. Психобіографічні дослідження О.І. Кульчицької, В.О. Моляко, О.Л. Музики та інших авторів засвідчують, що

значну роль у становленні обдарованої особистості відіграють взаємини з іншими людьми (батьками, вчителями, ровесниками тощо) та їх вплив на усвідомлення здібностей як цінності [2]. Спираючись на наукові ідеї цих авторів, а також враховуючи те, що «...не можна говорити про обдарованість взагалі. Можна говорити лише про обдарованість до чогось, до певної діяльності» [9, с. 22], ми провели дослідження, обравши для вивчення осіб з ознаками музичної обдарованості.

Досліджувалися юнаки й дівчата, які навчаються в Інституті мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка за спеціальністю «Музичне мистецтво». Критерієм обдарованості були реальні досягнення у музичній творчості, об'єктивним підтвердженням яких, зокрема, стали перемоги в національних фестивалях і конкурсах.

В основу емпіричного дослідження було покладено спостереження та біографічний метод. Для збору інформації про вплив інших людей на розвиток музичних здібностей досліджуваних був розроблений *опитувальник референтного впливу на розвиток музичної обдарованості*, що містив перелік можливих значимих осіб (тато, мама, родичі, вчитель музики, інші вчителі, однокласники, одногрупники, друзі, знайомі поза школою та поза інститутом, відомі люди, а також хтось, хто не вказаний у цьому списку). Досліджуваним пропонувалося оцінити вплив референтних осіб на розвиток власних музичних здібностей і вказати свій вік, коли референтний вплив був максимальним. Після опитування студентам пропонувалося написати біографічне есе за заданою структурою. В її основу було покладено план біографічного інтерв'ю для виявлення особливостей потребово-ціннісної сфери обдарованої особистості, розроблений О.Л. Музикою. Автором було виокремлено сім провідних потреб: у визнанні, у пізнанні, у розвитку здібностей, у творчості, в суб'єктності, у самоідентичності, у сенсі життя [6]. Кожна з них була операціоналізована в орієнтовних питаннях плану есе.

З метою актуалізації рефлексивних процесів студентів дослідження проводилося у два етапи. Цей підхід себе виправдав, оскільки у процесі

заповнення опитувальника лише незначна кількість студентів виокремила віртуальних референтних осіб, а в есе, яке писалося згодом, про них згадала переважна більшість досліджуваних.

В основу обробки та інтерпретації отриманих результатів були покладені принципи біографічного аналізу процесу становлення і розвитку творчої особистості, що використовувалися у дослідженнях В.О. Моляко [2, с. 260].

За результатами дослідження відповідно до рівня референтності виокремлено п'ять груп референтних осіб: батьки і родичі; музичні педагоги; друзі й референтні одногрупники; відомі люди та віртуальні референтні особи; шкільні вчителі та однокласники.

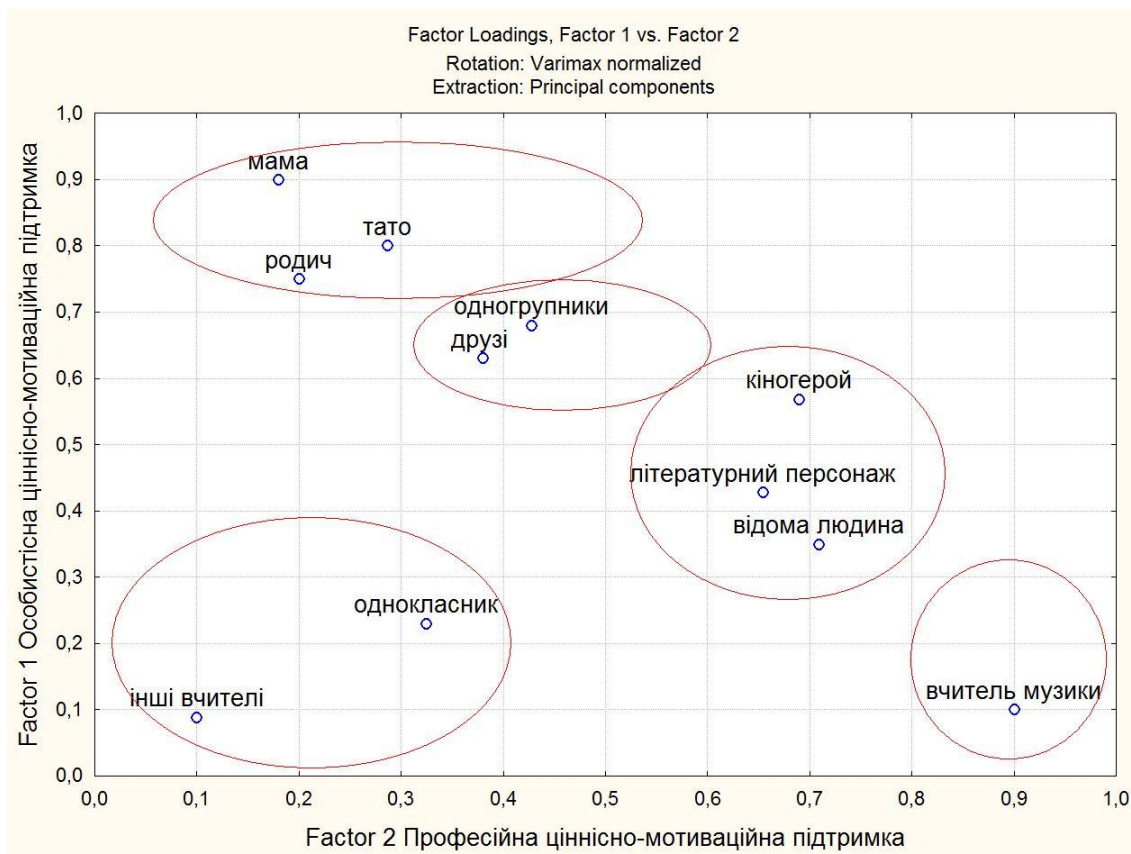

Рис.1. Результати факторного аналізу референтного впливу на розвиток музичної обдарованості

Встановлено, що найбільший вплив на розвиток музичних здібностей студентів мають батьки та музичні педагоги. На другому місці – друзі і референтні одногрупники, які навчаються за спеціальністю «Музичне мистецтво». Наступна за важливістю група – відомі творчі особистості,

переважно музиканти. Особливістю цієї групи є її віртуальність, оскільки переважна більшість осіб, що її складають, не входять до контактного оточення. Референтність шкільних вчителів і однокласників виявилася незначною.

Отримані з допомогою біографічного есе результати дозволяють проаналізувати роль референтних стосунків у площині задоволення провідних потреб особистості з ознаками музичної обдарованості.

Потреба у визнанні. Усі досліджувані швидко згадували ситуації, в яких уперше отримали визнання. Як правило, це визнання з боку близьких людей, членів сім'ї, вчителів музики.

М.Г.: «З дитинства мені прищеплювали любов до музики. Найбільше старався дідусь, який був моїм першим учителем і наставником. Він підтримував мої починання, вивчав нові пісні разом зі мною. Дідусь був першим, хто оцінив мої здібності. Мене завжди цікавила його думка. Саме його справедлива оцінка завжди була для мене найбільш мотивувальною».

В.Р.: «Спочатку це були тільки мої батьки, особливо тато. Саме він дав мені любов до музики і до інструменту, на якому зараз граю, бо він був моїм першим викладачем! Потім важливою для мене була думка мого педагога в училищі. Я досі згадую його важливі для мене слова».

Якщо на ранніх етапах розвитку обдарованої особистості найбільший вплив має найближче сімейне оточення, то згодом зростає роль професійної оцінки у задоволенні потреби у визнанні.

І.З.: «Важливою для мене спочатку була думка батьків, але згодом я зрозуміла, що думка вчителів, професійних музикантів – набагато важливіша і правдивіша».

О.Б.: «Більш важливою є для мене оцінка і визнання вчителів, майстрів. Саме їхня думка про мою творчість. А від батьків і друзів мені просто приємно чути слова підтримки».

В.А.: «Орієнтувалася спочатку на маму, на вчительку, потім на подругу, а зараз – на Лору Фабіан».

С.А.: «Вперше справжнє визнання я отримала на академконцерті в

музичній школі, коли мене з усіх виокремили як найкращу і відрядили на конкурс «Класичний меридіан» до Києва. Завдяки цьому конкурсу я отримала безкоштовне навчання в музичній школі».

Отже, потреба у визнанні студентів з ознаками музичної обдарованості має таку динаміку: спочатку переважає орієнтація на референтних осіб із найближчого контактного оточення (сім'я); далі спостерігається розширення кола референтних осіб і орієнтація на розгорнену професійну оцінку розвитку здібностей (як правило, зі вступом до музичної школи); з юнацького віку зростає роль віртуальних референтних осіб (відомих музикантів).

На основі аналізу результатів дослідження приходимо до висновку про те, що задоволення потреби у визнанні в осіб з ознаками обдарованості може відбуватися двома шляхами: через отримання *схвалення* (як правило, отримання похвали від референтних осіб, які не є надто компетентними в сфері музики (наприклад, членів сім'ї)) та *власне визнання* (отримання високої диференційованої оцінки розвитку музичних здібностей від професіоналів у музичній сфері).

Потреба у пізнанні. Дані, отримані з допомогою біографічного есе, засвідчили, що для осіб з ознаками музичної обдарованості характерна різностороння спрямованість пізнавальної потреби, яка не обмежується лише сферою музики. При цьому, референтний вплив на формування пізнавальної потреби був теж досить різнобічним. Простежується і порівняння себе з ровесниками, і прямий вплив музичних педагогів у процесі взаємодії, і вплив віртуальних референтних осіб.

В.А.: «Завжди хотіла розвиватися всебічно. Мій педагог у музичній школі казала, що я ніколи не зможу зіграти твір, якщо не знатиму того, про що вона мені розповідає. Наприклад, вона читала мені вірш і просила зіграти з такими ж емоціями, як він написаний. Або розповідала уривок з фільму, або про життя якоїсь людини, і ось так «маленькими кроками» розвивала в мені особистість».

Простежується також тісний зв'язок пізнавальної потреби з емоційно-почуттєвою сферою.

С.А.: «Моє пізнання світу є незвичайним. Воно відбувається через емоції. Я часто спостерігаю за людьми, за їхніми жестами, за їхніми емоціями, щодня пізнаю щось цікаве для себе, те, що інколи не помічають інші».

М.Д.: «Я досить творча людина. Мене захоплює навколишня краса. Я можу із захватом спостерігати за опалим листям, роздивляючись кожен листочок, дивуватися диву природи, цікавитися, а чому саме так, чому колір змінився... Дивитися на захід сонця, малювати його, фотографувати. Я захоплююсь простими речами, яких деякі люди навіть не помічають».

К.К.: «Слухаючи музику, я проймаюсь почуттями, схожими на одержимість. Я навіть придумала свій метод сприймання музики – слухати її з оголеною спиною. Це неперевершені відчуття, коли мурашки йдуть по шкірі».

У наведених вище уривках є фрагменти, що свідчать про ранній розвиток саморефлексії у студентів з ознаками музичної обдарованості і усвідомлення своїх відмінностей у розвитку пізнавальної і почуттєвої сфер від інших людей. Наведемо ще фрагменти з есе, які ілюструють ці узагальнення.

В.Р.: «Я ще зі школи зрозуміла, що по-іншому пізнаю цей світ. У класі 5-тому, коли практично всі слухали рок музику, я надавала перевагу класичній».

М.Г.: «Я завжди пізнавала і сприймала світ не так, як інші люди. Старші мені завжди казали, що мій рівень сприймання і хід думок не відповідає віку. Я ніколи не намагалася оцінити свій рівень сприймання світу, але рівень свідомості моїх однолітків здавався мені досить простим і примітивним».

Потреба у розвитку здібностей. Формування цієї потреби розпочинається з позитивних емоційних переживань, що виникають у дитини під впливом музики.

І.З.: «Коли я вперше зайшла у музичну школу в років п'ять і почула, що з усіх класів лунає музика, я зрозуміла, що не хочу йти з цього місця. Пам'ятаю, як бігала від класу до класу і коли батьки мене запитали, чим саме я хочу займатися, я не змогла їм відповісти. Так само я не зможу відповісти й зараз, тому, що мені подобається робити все: співати, диригувати, грати».

Як правило, початкові, емоційно піднесені враження від музичної

діяльності закріплюються і стабілізуються у свідомості дитини з допомогою порівняння власних успіхів з досягненнями інших дітей. Соціальний контекст розвитку здібностей підкріплюється мотивувальним впливом референтних осіб, як реальних, так і віртуальних.

М.П.: «Коли я перемогла у своєму першому в житті конкурсі, я зрозуміла, що в мене непогано виходить і прагнула грати ще краще, рівняючись на свого викладача з акордеону. Я хотіла дізнатися як створюється музика, як будуються акорди, як прожили своє життя відомі композитори. Я відчувала потребу грати щодня, відкривати для себе нові жанри саме завдяки моїм вчителям у музичній школі».

Потреба у розвитку здібностей розвивається на основі усвідомлення можливості їх розвитку і необхідності докладання зусиль для цього. Позитивні емоції від усвідомлення власного розвитку є важливим мотивувальним чинником, який дозволяє тривалий час підтримувати високу працездатність. Вони поступово трансформуються і входять до своєрідного особистісно-ціннісного потребово-мотиваційного комплексу, який можна умовно назвати «радість розвитку».

С.А.: «Я зрозуміла, що маю потребу в розвитку здібностей, коли почала вставати о п'ятій ранку і цілий день займатися аж до десятої вечора. Мені подобається втомлюватися від саморозвитку».

М.Д.: «Мої здібності розвиваються завдяки моєму бажанню, силі волі та духу. Коли всі мої однокласники після навчання йшли розважатися, я їхала до музичної школи, що знаходилася за 23 км від мого села. Там я з радістю займалася з викладачами та опановувала гру на фортепіано й акордеоні, співала в хорі. Додому поверталася пізно й сідала за шкільні уроки. Так тривало з четвертого до одинадцятого класу. Я пройшла нелегкий шлях розвитку, щоб досягти таких результатів. Всі навколо бачать уже видимий результат, але суть розвитку – в отому невидимому. Треба працювати та діяти, а результат – він себе покаже. Не зупинятись на досягнутому, бо в розвитку особистості немає меж. Той, хто зупинився, залишився вже позаду когось».

К.К.: «Я це зрозуміла ще у дитячому садку. Наспівуючи чергову мелодію, яку я почула у фільмі, я зрозуміла, що хочу розвивати себе у цьому руслі. Я сприймаю музику як невід'ємну частину мого існування. Іноді я співвідношу бажання займатися музикою на своєму інструменті із наркотичною залежністю».

Потреба у творчості. Ця потреба на початкових етапах проявляється через спрямованість на ті види діяльності, які пов'язуються з творчістю. У своїх есе досліджувані не зупинялися на конкретних питаннях власної творчості. Творча діяльність у їх сприйманні поставала як емоційно приваблива і така, що пов'язана з самоідентичністю і з потребою у визнанні.

М.Д.: «Я розуміла, що маю потребу у творчості ще з дитинства. Я любила малювати, співати, влаштовувати концерти та запрошувати глядачів просто серед вулиці. Також ще змалку вигадувала різні рухи під музику, так я створювала власні танці, в мене була своя група. Вже у школі я була організатором різних свят, писала сценарії, декламувала вірші, була ведучою. І досі мені це дуже подобається».

М.Р.: «Я знаю людей з невгамовною тягою до творчості. Однією з таких є моя сусідка по кімнаті. Вона постійно хоче більшого, і прагне до цього, прикладаючи максимум зусиль. Сюди ж можна віднести мою колишню одногрупницю, яка просто жила своїм інструментом, музикою, горіла цим, і не припиняла займатися та вдосконалюватися».

О.Б.: «У мене ніколи не було потреби у творчості, щоб почати нею займатися, тому, що я жила нею. Але коли в мене була перерва в музиці, то я відчула, що мені бракує значної частини мого серця. Зараз я знову живу творчістю, вона є невід'ємною частиною мене. У мене є друзі та знайомі, готові віддати сон, щоб творити. Ця відважність мене завжди захоплює».

Потреба в суб'єктності. Референтні впливи в процесі взаємодії зовсім не заперечують розвитку суб'єктності осіб з ознаками музичної обдарованості. Навпаки, вони наповнюють суб'єктність особистісно-ціннісним змістом, який власне й відрізняє цю властивість від простої впертості. Щоправда,

усвідомлення цього приходить не відразу.

С.А.: «Я завжди роблю по-своєму. Я вперта».

О.Б.: «Я часто йду наперекір усьому, якщо це потрібно для музики, для моєї музичної душі».

Поступово виробляються соціально прийнятні форми відстоювання власної позиції.

В.Р.: «Була така ситуація, коли я відчувала музичний твір по-своєму і мені тільки так хотілося його зіграти. Але вчитель хотів і бачив його по-іншому. У нас виникла творча суперечка. Я все ж таки вивчила його на свій лад і коли вчитель це почув, він погодився з моїм рішенням».

К.К.: «Зазвичай я намагаюся шукати компроміс і не йти наперекір людям. Але якщо це стосується життєво важливих питань, наприклад, усвідомлення себе, моєї гідності, то йти наперекір усьому – єдиний вихід, і навіть не такий поганий, а навпаки».

В.В.: «У школі на уроках музики я якось помітив, що співаю пісні не тільки заради гарної оцінки, а тому, що мені це подобається, на відміну від більшості однокласників. Я почав сам цим займатися після школи».

Потреба у самоідентичності. Формування самоідентичності обдарованої особистості розпочинається з усвідомлення власної особистості, відмінності від інших.

О.Б.: «Коли мені було років 12-13, я взяла книгу з психології, прагнучи зрозуміти себе та своїх однолітків. Чому вони не розуміють мене анітрохи? Чому в нас такі різні смаки? Чому я беру в бібліотеці книжки з історії та психології, а вони – комікси та підліткову літературу? Ось саме тоді я зрозуміла, що відрізняюсь від інших».

Іноді у вибудові власної самоідентичності обдарованій особистості доводиться долати вплив соціальних стереотипів.

С.К.: «Багато творчих людей ліниві, незібрані, а я наполеглива й зосереджена».

В.В.: «Я лінивий впертий інтроверт. Були періоди, коли я відчував себе

недорозвинутим і нецікавим людям, особливо, коли потрапляв у компанію «говорунів». Я хотів стати як вони, і на якісь короткі періоди мені це вдавалося, але не більше. Зараз я розумію, що всі люди різні, і я такий, який я є».

Згодом у структуру самоідентичності включаються музичні здібності, які й починають відігравати ключову роль. Варто зазначити, що рефлексії власних здібностей достатньо розгорнені та досить критичні, що, власне, сприяє їх розвитку.

В.Р.: «Я – особистість. У мене є незалежна, своя особиста думка та погляди на світ. Я – музикант. Хоча не можу сказати, що досягла нереальних творчих висот, але те, що досягла – наразі мій максимум. Я знаю, що не досить сильна в техніці, але маю музичне бачення твору і через музику, відчуваючи характер і настрій, його передаю».

Дехто з досліджуваних ще не зовсім рефлексує варіативність власної поведінки в залежності від особистісної значимості ситуації. Це проявляється у поєднанні суперечливих самохарактеристик і свідчить про те, що формування самоідентичності продовжується і в студентському віці.

С.А.: «Я принципова й боягузлива, хоча інколи смілива. Я спокійна й дружелюбна, хоча інколи гостра на язик».

Потреба у сенсі життя. Аналіз біографічних есе показав, що особи з ознаками музичної обдарованості виокремлюють принаймні три аспекти розуміння сенсу життя. Перший з них відображає типову для всіх людей спрямованість на продовження роду, допомогу іншим людям. Другий аспект стосується питання постійного саморозвитку. Третій аспект можна співвіднести з духовними цінностями, з розвитком інших людей та працею для блага всього людства. Лише одна студентка прямо зв'язує сенс свого життя з музикою.

С.К.: «Сенс життя у тому, щоб залишити після себе рід, досягнути успіхів на шляху реалізації поставленої мети, піклуватися про рідних і допомагати знедоленим. А ще у тому, щоб залишити після себе слід. Я вперше над цим задумалася зовсім недавно, коли мріяла про те, як я буду дорослою».

С.А.: «Я постійно над цим замислююсь, але й досі не знайшла для себе

чіткої відповіді. Іноді думаю, що сенс життя у самому житті, іноді – в тому, щоб здійснювати свої цілі та доводити собі неможливе».

М.Т.: «Сенс життя – в музиці. Що може бути прекрасніше за ті відчуття і переживання, які ми отримуємо від музики? І неважливо, виконавець ти чи слухач, музика – це прекрасно. У мене є прагнення допомагати людям освоювати естетичне розуміння світу музики і розвивати любов до прекрасного».

Ті зі студентів, хто ще не визначився, схильні до роздумів.

К.К.: «Сенс життя людини полягає не в пустому існуванні, не в тому, щоб лише жити, а в тому, для чого жити. У кожного оте «для чого» своє. У будь-якому випадку, не усвідомивши це, людина не може бути щасливою. Найприкріше те, що більшість навіть не задумується над цим. Мабуть тому людський світ такий похмурий і сповнений безнадії. Можливо людина створена для вічних пошуків себе, адже, знайшовши себе, людина зупиняється, а рух – це розвиток».

М.Т.: «Вперше сильний потяг до творчості я відчула вже ближче до закінчення музичної школи, коли зрозуміла, що ця можливість розвитку може скінчитися. Тоді я ще не задумувалася над тим, що пов'яжу з музикою своє життя. Зараз для мене музика стала сенсом життя».

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Аналіз результатів дослідження дає підстави для таких висновків:

1) для референтних стосунків студентів з ознаками музичної обдарованості характерна така вікова динаміка: на ранніх етапах розвитку обдарованості переважає орієнтація на емоційну підтримку референтних осіб із найближчого контактного оточення (сім'я); зі вступом до музичної школи змістом референтних стосунків, що мають відношення до розвитку музичної обдарованості, стає рефлексивний аналіз і підтримка розвитку музичних здібностей; з юнацького віку зростає референтність однолітків-музикантів, музичних педагогів та віртуальних осіб (в основному видатних музикантів), які орієнтують студентів на музично-професійну діяльність;

2) вплив референтних осіб на розвиток потребово-мотиваційної сфери обдарованої особистості має певні особливості в залежності від виду потреби:

- потреба у визнанні задовольняється і формується двома шляхами: через отримання схвалення й емоційної підтримки від референтних осіб, які можуть бути і не компетентними у сфері музики, та через власне визнання (отримання диференційованої оцінки розвитку музичних здібностей від професіоналів у музичній сфері);
- пізнавальна потреба осіб з ознаками музичної обдарованості тісно пов'язана з емоційно-почуттєвою сферою і не обмежується музикою, а реалізується у широкому спектрі діяльностей;
- потреба у розвитку здібностей розвивається на основі усвідомлення можливості їх розвитку і необхідності докладання зусиль для цього. Важливим мотивувальним чинником, який дозволяє підтримувати високу працездатність, є позитивні емоції від усвідомлення розвитку власних здібностей;
- потребі у творчості властива інтенційність, спрямованість на ті види діяльності, в яких особа з ознаками музичної обдарованості може проявити свої музичні здібності;
- потреба у суб'єктності в свідомості осіб з ознаками музичної обдарованості є достатньо відрефлексованим і артикульованим утворенням, розвиток якого забезпечується виробленням соціально прийнятних форм відстоювання власної позиції;
- потреба у самоідентичності розпочинається з усвідомлення власної особистості, відмінності від інших, а згодом у її структуру включаються музичні здібності, які починають відігравати ключову роль;
- потреба у сенсі життя виникає та задовольняється, відображаючи як типову для всіх людей спрямованість на реалізацію особистих цілей, так і бажання бути корисним іншим людям своєю музичною творчістю.

Проведене дослідження дає підстави і для висновку про особливу роль емоційної регуляції у розвитку потребово-мотиваційної сфери обдарованої

особистості. Можна припустити, що ситуаційні позитивні підкріплення тієї чи іншої потреби при їх повтореннях трансформуються у стійкі почуттєві утворення, які можуть розглядатися як компоненти різних підсистем, таких, як емоційна спрямованість, потребова, ціннісна й мотиваційна сфери.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні референтного впливу на формування окремих провідних потреб обдарованої особистості та мотивів, що з ними пов'язані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богоявленская Д.Б., Богоявленская М.Е. Психология одаренности: понятие, виды, проблемы / Д. Б. Богоявленская, М. Е. Богоявленская. – М.: МИОО, 2005. – 176 с.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
5. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности // Вопр.психол. – 1994. – № 5. – С. 86-95.
6. Музика О.Л. Взаємодія потреб і здібностей у розвитку творчо обдарованої особистості / Олександр Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2014. – Т.ХІІ. – Психологія творчості. – Випуск 20. – С. 213-228.
7. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі: методичний посібник / О. Л. Музика, Д. К. Корольов, Р.О. Семенова та ін.; за ред. О. Л. Музики. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 146 с.
8. Современная психология мотивации / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2002. – 343 с.
9. Теплов Б. М. Избранные труды: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
10. Ушаков Д. В. Психология интеллекта и одаренности: монография / Д. В. Ушаков. – М.: Когито-Центр, 2011. – 680 с.

SPISOK VIKORISTANIH DZHEREL

1. Bogojavlenskaja D.B., Bogojavlenskaja M.E. Psichologija odarennosti: ponjatye, vydy, problemy / D. B. Bogojavlenskaja, M. E. Bogojavlenskaja. – М.: МҮОО, 2005. – 176 с.

2. Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teorija, metodyka, rezul'taty doslidzhen' / Za red. V.O. Moljako, O.L. Muzyky. – Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 2006. – 320 s.
3. Kostjuk G. S. Navchal'no-vyhovnyj proces i psyhichnyj rozvytok osobystosti. – K.: Rad. shkola, 1989. – 608 s.
4. Maslou A. Motyvacyja y lychnost' /Abraham Maslou. – SPb.: Pyter, 2008. – 352 s.
5. Moljako V.A. Problemy psyhologyy tvorchestva y razrabotka podhoda k yzucheniju odarennosti // Vopr. psyhol. – 1994. – № 5. – S. 86-95.
6. Muzyka O.L. Vzajemodija potreb i zdibnostej u rozvytku tvorcho obdarovanoji osobystosti / Oleksandr Muzyka // Aktual'ni problemy psyhologiji: Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psyhologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2014. – T.III. – Psyhologija tvorchosti. – Vypusk 20. – S. 213-228.
7. Psyhologichni zasady rozvytku obdarovanoji osobystosti v osvith'omu seredovyschi: metodychnyj posibnyk / O. L. Muzyka, D. K. Korol'ov, R.O. Semenova ta in.; za red. O. L. Muzyky. – Kyjiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 146 s.
8. Sovremennaja psyhologija motyvacyy / Pod red. D.A. Leont'eva. – M.: Smysl, 2002. – 343 s.
9. Teplov B. M. Yzbrannye trudy: V 2-h t. T.1. – M.: Pedagogyka, 1985. – 328 s.
10. Ushakov D. V. Psyhologija yntellekta y odarennosti: monografyja / D.V. Ushakov. – M.: Kogyto-Centr, 2011. – 680 s.

Muzyka O. O. Reference relationships in the development needs and motivations students signs of musical talent. The article describes the results of a study of reference relations of students with signs of musical talent. It has been established that the greatest influence on students' musical abilities development have parents and music teachers. Next are friends and reference classmates who study with a specialization in «Musical art». Next in importance group make well known creative personalities, mostly musicians. The feature of this group is its virtuality, since the vast majority of people who make it, are not part of the contact environment. Referentiality of school teachers and classmates appeared to be insignificant.

The analysis revealed two types of referentiality 1) referentiality aimed at personal values and motivational support, which is provided by parents and relatives; 2) referentiality, based on the professional assessment of skills and development abilities, which is obtained from the relations with music teachers. These two types of referentialities are united by emotional and value attitude to music.

Key words: reference relations, a gifted person, person with signs of musical talent, needs and motivations of the personality.